

УДК 316.723

Галина Петришин

ТИПИ СОЦІОКУЛЬТУРНОГО МАКРОСЕРЕДОВИЩА В УКРАЇНІ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ОСОБИСТОСТІ

У статті показано, що в умовах плюралістичної структури української культури відбувається трансформація свідомості особистості. Проаналізовано вплив ціннісних “екранів” традиційної, західної, маргінальної та мережевої культур на зміну ієрархії цінностей сучасного українця, його сприйняття і оцінювання явищ навколишнього світу.

Ключові слова: свідомість, особистість, типи культури, ціннісні орієнтації, універсалізм, лібералізм, традиція.

Нова соціокультурна реальність в Україні є результатом нововведень на традиційні структури в усіх царинах суспільного життя. Руйнування усталеного способу життя вимагає корегування соціального самовизначення індивідів, зміни форм соціальних взаємодій, способів поведінки та механізмів набуття соціального досвіду. Країна стикається з безліччю проблем, пов’язаних з модернізацією аксіосфери культури як сукупності цінностей, що є узагальненими і стійкими уявленнями про бажані блага та прийнятні способи їх отримання.

У структурі свідомості особистості ціннісні орієнтації виступають як специфічні критерії оцінювання явищ навколишнього світу, а також самооцінки сенсу власного буття. Ціннісні орієнтації особистості формуються в процесі засвоєння індивідом соціального досвіду і нормативних вимог, які висуває перед ним суспільство та соціальне мікросередовище, до якого він належить. Ціннісні орієнтації зумовлюють становлення відповідних установок, потреб людини та регламентують її поведінку.

Спробуємо охарактеризувати типи соціокультурних середовищ українського суспільства, вплив яких на формування ціннісних орієнтацій особистості є найбільшим, це: традиційна, західна, маргінальна та мережева культури.

Згідно міркувань С. Форкош, традиційна культура формує у людини “екран понять”, у межах якого рух від одного вузла мережі знань рухається до іншого, кожен акт пізнання проходить через ряд обумовлених етапів і за своєю структурою нагадує “павутиння або тканину, міцно поєднану поперечними нитками” [1, с. 62]. Тому цінності традиційної культури являють собою упорядковану ієрархічну систему чітко визначених категорій. Інші типи культур сучасного українського суспільства поширюються або засобом масової комунікації і схожі на мозаїку, яка постійно оновлюється або є витвором невеликої кількості людей і носять тимчасовий характер. Серед традиційних цінностей пріоритетними сьогодні є сім’я, друзі, житлові умови, робота, власне здоров’я.

Значимими культурними цінностями західного суспільства є універсалізм, утилітаризм й лібералізм. Універсалізм сприяє формуванню уявлень про універсальність способу життя та залежність вирішення економічних та соціальних проблем від рівня розвитку науки і техніки. Носіями універсалізму є міжнародна ділова еліта і масова культура. Масова культура породжує “одновимірну людину” (Г. Маркузе) з набором стереотипів поведінки, через які вона може ідентифікуватися з певною групою людей та “несе в собі зовнішньо привабливі і легко сприйнятні ідеї і символи, апелює до віянь сучасної моди і

еталонів престижного споживання, не потребує серйозних розмірковувань, дозволяє “відволіктися” від “буденності”, не навчає, а розважає, проповідує гедонізм як основну духовну цінність” [2, с. 4].

Утилітаризм основний акцент ставить на користі практичної діяльності, завдяки якій людина може досягнути особистого успіху та матеріального благополуччя. Яскравим утіленням утилітаризму в практику повсякденності є зростання цінності грошей у нашому суспільстві.

Головною ідеєю лібералізму є визнання свободи людини як вершини системи цінностей. Цей ідеал сприяв реалізації індивідуалізму в таких цінностях і орієнтаціях як успіх у конкурентній боротьбі, заповзятливість, працьовитість, новаторство. Оскільки гарантом і мірою свободи у лібералізмі виступає приватна власність, то не дивно, що зростає частка тих, хто прагне займатися різними видами бізнесу, заробляти та “робити” капітал. Зауважимо, що відверта перевага індивідуалізму є важливою тенденцією, яка характеризує зміни ціннісних орієнтацій сучасного українського суспільства.

Багатовимірність структури мережевої культури знайшла втілення у віртуальній реальності. Учасники мережевої комунікації перебувають у світі, в якому дедалі більше інформації, статичні механізми потоку якої створюють “соціокультурну таблицю, яка дає живлення інтелектуальному життю більшості людей...” [1, с. 84]. Як наслідок, людина мережі поступово замінює реальні події віртуальними. Привабливість мережевої культури для багатьох людей обумовлена відсутністю чіткої ієрархії соціальних взаємодій, можливостями вільного обміну думками, спроможністю імітувати бажану поведінку та спосіб життя. Чим у більше число мереж включена людина, тим більше “можливостей” відкривається перед нею у плані віртуального самоствердження. Цей світ віртуальності вабить своїми можливостями творення себе і світу довкола себе. Гнучкість, креативність, ініціативність та комунікабельність є тими рисами, що слугують запорукою успішної адаптації індивідів до умов мережевого суспільства. Основними користувачами мережевої культури є молодь “...мобільний, технологічно просунутий, найменш консервативний, схильний до радикалізму, не обтяжений зобов’язаннями і разом з цим – із високими вимогами до стандартів життя прошарок населення...” [3, с. 76].

Зміни в суспільній системі під впливом внутрішніх та зовнішніх факторів сприяли формуванню маргінальної свідомості, основою якої слугує неузгодженість норм і цінностей індивіда. Згідно міркувань С. Козаченко “маргінальність як характеристика свідомості та поведінки є своєрідною формою прояву життєвих сил людини” [4, с. 6]. Для маргінальних особистостей і груп характерні такі риси як відчуження, безглуздість існування, егоцентричність, честолюбство, агресивність.

Одна частина маргіналів, які опинилися на периферії соціуму, рухається по низхідній на соціальне дно – люди без визначеного місця проживання, алкоголіки, дармоїди, повії та інші. Вони не зуміли адаптуватися до нових ринкових умов і поступово перестають займати проміжне положення. Інша частина маргіналів, поступово створює способи адаптації до нових реалій та заповнює нові ніші в соціальній структурі суспільства. Такі маргінали привносять у світ інноваційні ідеї та слугують основою для формування нового типу культурних цінностей.

У системі цінностей маргіналів переважаючими є схильність до спрощених і радикальних рішень, крайній індивідуалізм або відчуття “стадності”. За даними досліджень на початку століття в Україні нараховувалося близько 20 млн. осіб у віці 15 років і старше, яких відносять до маргінальних груп.

Погоджуємося з думкою О. Целякової, що нині в ціннісній свідомості української людини “відбувається процес трансформації від “монолітної” її

структури до “плюралістичної”; має місце перехід від цінностей “повсякденного гуманізму” (що включає термінальні цінності “гарні відносини в родині та з друзями”) до “ліберального гуманізму” (“прагнення до успіху “та “здібності до підприємництва”); цінності “споживчого конформізму” (таким, яким я є, мене зробили обставини життя) трансформуються в цінності “раціонального конформізму” та “підприємницького нонконформізму”, що репрезентується такими цінностями, як “ініціативність”, “незалежність”...” [5, с. 153].

На додаток, зауважимо, що для сучасного українського суспільства такі цінності як освіта, свобода доступу до інформації, сама інформація та знання є лише засобами для успішної адаптації в умовах дійсності, що змінюється. Попри різноманітні ціннісні впливи, які мають місце в реаліях нашого суспільства, нам доводиться жити без стійких орієнтирів на довготривалий період.

Список використаних джерел

1. *Форкош С. М.* Соціодинаміка культури А. Моля у контексті сучасних зрушень методологічних досліджень культури // Вісник Львівського університету. Серія філософські науки. 2015. Випуск 17. С. 6172. 2. *Мельниченко А. А.* Масова культура як елемент сучасного виховного простору. URL: http://www.novyn.kpi.ua/2006-3/07_Melnichenko.pdf 3. *Петрунько О. В.* Соціалізація студентів у віртуальних соціальних мережах: актуальність проблеми // Педагогічний процес: теорія і практика. Серія: Психологія. 2016. Випуск 3 (54). С. 72–77. 4. *Козаченко С. М.* Евристичні можливості категорії маргінальності в суспільно – політичному дискурсі. URL: <http://www.SPACEN3/2017УДК32.01:316.344.7058.17С.М.Козаченко...dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/.../Kozachenko.pdf?> 5. *Целякова О. М.* Духовність і ціннісні орієнтації студентської молоді України в трансформаційному суспільстві // Гуманітарний вісник ЗДІА. 2009. Випуск 38. С. 222–232.

Галина Петришин

ТИПЫ СОЦИОКУЛЬТУРНОЙ МАКРОСРЕДЫ В УКРАИНЕ И ИХ ВЛИЯНИЕ НА ФОРМИРОВАНИЕ ЦЕННОСТНЫХ ОРИЕНТАЦИЙ ЛИЧНОСТИ

В статье показано, что в условиях плюралистической структуры украинской культуры происходит трансформация сознания личности. Проанализировано влияние ценностных “экранов” традиционной, западной, маргинальной и сетевой культур на смену иерархии ценностей современного украинца, его восприятие и оценку явлений окружающего мира.

Ключевые слова: сознание, личность, типы культуры, ценностные ориентации, универсализм, либерализм, традиция.

Halyna Petryshyn

TYPES OF SOCIAL AND CULTURAL MAKROENVIRONMENT IN UKRAINE AND THEIR INFLUENCE ON THE FORMATION OF VALUE ORIENTATIONS OF THE PERSONALITY

The article shows that a transformation of consciousness of the personality takes place in terms of the pluralistic structure of Ukrainian culture. It analyses the impact of value “screens” of traditional, Western, marginal and network cultures concerning the change of the value hierarchy of modern Ukrainian, his perception and evaluation of the world phenomena.

Keywords: consciousness, personality, types of culture, value orientations, universalism, liberalism, tradition.